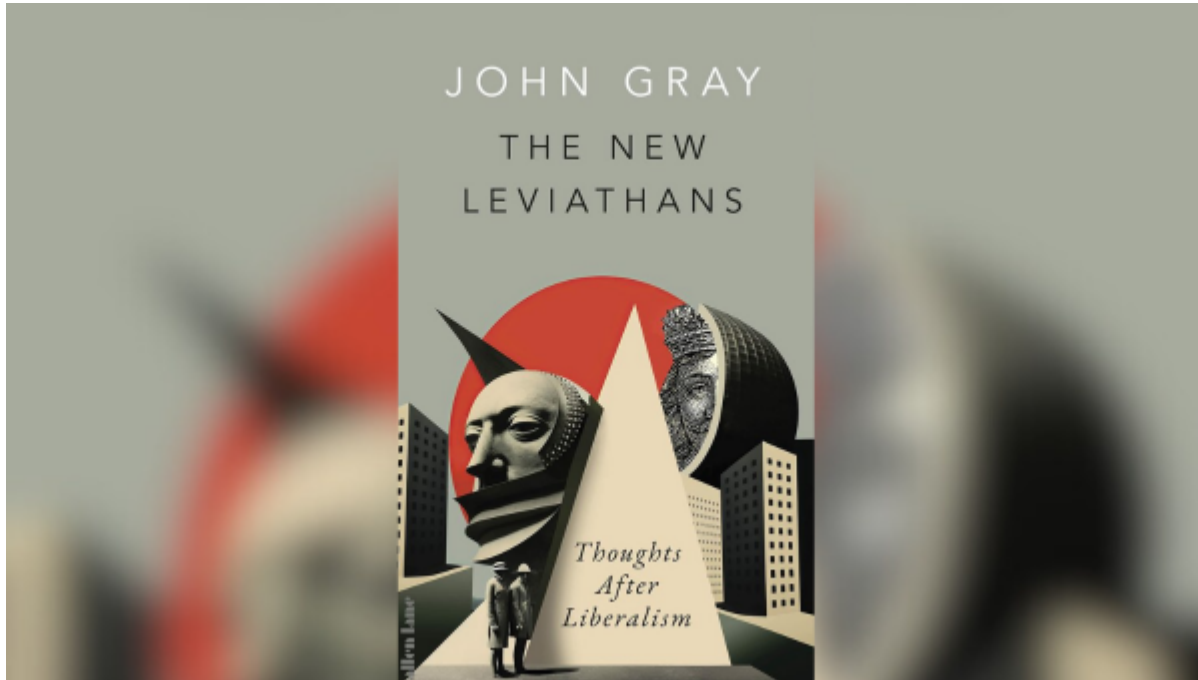

Achter pleidooien voor een beter of schoner leven met een glanzende toekomst staan stevast repressie en liquidatie

Door [Arie Graafland](#) - 6 maart 2024

Geplaatst in [Geopolitiek](#) - [Totalitarisme](#)

Het is twee jaar oorlog in Oekraïne. In een commentaar in *de Volkskrant* (24 februari) schrijft Arnout Brouwers dat door onze Europese zwakte Oekraïne een hoge prijs gaat betalen. Europa toont weinig politiek leiderschap en militair inzicht, aldus Brouwers. De Nederlandse luchtmacht-generaal Otto Eichelsheim vindt directe deelname met grondtroepen aan de Oekraïne-oorlog een optie.

De Britse politiek filosoof John Gray (1948) professor aan de *London School of Economics (LSE)* is realistischer, hij ziet de EU als een 'crypto-staat' zonder capaciteit om zichzelf te verdedigen. De EU is volgens hem een '*geo-strategisch vacuüm*'. Dat is een andere manier van denken die Gray ontleent aan *Leviathan* (1651), het befaamde werk van Thomas Hobbes (1588-1679).

Leviathan

De staat in de 21ste eeuw wordt steeds meer een Leviathan, schrijft Gray in zijn vorig jaar verschenen boek *The New Leviathans*. De term *Leviathan* is afkomstig uit het gelijknamige boek van de 17^e-eeuwse filosoof Thomas Hobbes. Hobbes ontleende de term aan het Oude Testament, waar de Leviathan een zeemonster is. Bij Hobbes is de *Leviathan* de staat, die volgens hem noodzakelijk is als garantie tegen de oorlog van allen tegen allen. De gewelddadige menselijke natuur moest beteugeld worden, de mens moest tegen zichzelf en anderen beschermd worden door de almachtige staat.

De wereld zag er in die zeventiende eeuw anders uit, maar Gray doet een poging om te laten zien dat de Leviathan eveneens van toepassing is op de huidige wereld.

Achter pleidooien voor een beter of schoner leven met een glanzende toekomst staan steevast repressie en liquidatie

Huidige dictaturen, zoals die van Rusland en China, komen niet overeen met wat Hobbes in gedachten had. Zijn *Leviathan* was er letterlijk voor de bescherming van de ene mens tegen de andere. De nieuwe Leviathans van Gray doen het anders, ze beïnvloeden de massa via 'social engineering'.

In zijn hoofdstuk over Rusland schrijft Gray dat de nieuwe communistische mens van begin vorige eeuw systematisch werd losgekoppeld van zijn culturele achtergrond. De bolsjewieken liquideerden *en masse* de ene politieke tegenstander na de andere. En veel van die slachtoffers vielen in Oekraïne. Wat betreft onmenselijkheid waren Lenin en Stalin niet te verslaan.

Homo Sovieticus

Het verdrijven van de bevolking uit haar woonplaatsen kent een lange geschiedenis, waarbij de intentie steeds is om de bevolking los te scheuren van haar cultuur. Het totalitarisme van de Sovjets vernietigde de maatschappij en verspreidde de bevolking in netwerken van wederzijds wantrouwen. Enige vorm van liberalisme is in Rusland nooit aanwezig geweest. Grays relaas is bloedstollend.

Dit was de geboorte van de *Homo Sovieticus*, schijft Gray. Geen 'nieuwe mens', maar een wantrouwige eenling in Hobbes' zin die zijn medemensen nauwlettend in de gaten houdt. Het slot van zijn hoofdstuk over Rusland is gitzwart, Poetins Leviathan is een quasi-theocratie van patriarch Kirills Russisch-Orthodoxe Kerk, en tegelijk een kleptocratie. Poetins '*Russky mir*' (Russische wereld) waartoe volgens Poetin ook Oekraïne behoort, is een vermolmd wensbeeld. Het verder uit elkaar vallen van het Russisch despotisme kan vergezeld gaan van een nucleaire apocalyps, schrijft Gray.

Het Chinese Panopticum

Evenals Rusland claimt China een staat te hebben die wezenlijk anders is dan het Westen, gebaseerd op confuciaanse waarden zoals sociale harmonie. De werkelijkheid is een andere. Het totalitaire project van Mao leek wel wat op dat van Rusland. Maar Xi Jinpings China is geen Leviathan. Xi zelf heeft zwaar geleden onder Mao's Culturele Revolutie. De Rode Brigade belaagde zijn school, hij werd met de dood bedreigd en op zijn vijftiende werd hij verbannen naar een ver afgelegen dorp. Xi kon het chaotisch geweld van de Culturele Revolutie alleen verslaan middels een Hobbesiaanse *Leviathan*, schrijft Gray. Toch is China geen Leviathan, maar een Panopticum.

Het panopticum is een ideale gevangenis, in Nederland kennen we die als koepelgevangenis. Die is rond, met de cellen tegen de buitenwand, en in het centrum een wachtpost die iedereen in de gaten houdt. Er zaten geen deuren voor de cellen, maar hekwerken die doorzicht mogelijk maken. De wachtpost had lamellen, de wacht had zicht, maar de gevangene wist nooit of er iemand in de wachtpost aanwezig was. De gevangenen incorporeerden de surveillance vanuit de toren, je wist maar nooit of je in de gaten gehouden werd.

Xi's staat is gebaseerd op dit Panopticum. Camera's houden iedereen middels gezichtsherkenning voortdurend in de gaten. Als je afwijkend gedrag vertoont word je gestraft middels je sociale kredietsysteem. Het 'juiste' gedrag wordt beloond. China ziet de Amerikaanse cultuur als decadent en

Achter pleidooien voor een beter of schoner leven met een glanzende toekomst staan stevast repressie en liquidatie

in verval, en probeert dat te voorkomen middels een panoptisch systeem van straf en beloning.

In het tweede hoofdstuk maakt Gray de verbinding tussen de laat 19^e-eeuwse Russische revolutionairen, en de wat hij noemt 'hyper-liberals' van de 21^e eeuw. Het derde en laatste hoofdstuk is gewijd aan de *Mortal Gods* van 'woke' in onze tijd.

Rivaliserende identiteiten

In beide gevallen is een 'opgezwollen-lompen-intelligentsia' een invloedrijke politieke macht geworden. In een beschrijving van de Russische literatuur en de pretenties van de Sovjet-revolutionairen en van de huidige woke-generatie, laat Gray zien dat volledige vrijheid uitmondt in de mens als 'sterfelijke god', de illusie van volledige autonomie.

De huidige westerse maatschappij is een lappendeken van rivaliserende identiteiten en groepen, die elkaar naar het leven staan met identitaire opvattingen, zonder uitzondering gepresenteerd als algemeen belang. We hebben te maken met een niet aflatende strijd over wie [taal en ideeën](#) controleert. Deze infiltratie in het Westen komt op dit moment echter niet van de staat, maar uit de maatschappij zelf voort.

Te veel hoofdarbeid

We hebben meer elites dan de maatschappij aan kan. Het kapitalisme heeft een *overschot aan intelligentsia* geproduceerd die economisch gezien overbodig is. De nieuwe woke-religie van diversiteit en inclusie geeft je mogelijk toegang tot een baan, daarzonder red je het niet.

Hobbes' *Leviathan* had geen mening over hoe die maatschappij van de zeventiende eeuw ideologisch moest functioneren, maar met de totalitaire staat van de nazi's, het maoïstische China en de communistische Sovjet-Unie gaat het om een afgedwongen *verbeterde menssoort*. De Sovjet-staat bestreed de 'vroegere mens', een overblijfsel van de oude maatschappelijke orde die geen rechten had, en zelfs geen brood om te overleven.

Miljoenen mensen werden het slachtoffer van de Sovjet-ideologie. Navrant is dat veel westerse intellectuelen de Russische schijnprocessen en moordpartijen ontkenden. Dat raakt aan een van de kernthema's van Grays boek: overal waar gepleit wordt voor een beter of een schoner leven met een glanzende toekomst staan repressie en liquidatie achter de deur.

Geologisch leven we in het Holoceen, maar door de enorme nadruk op menselijk ingrijpen in het milieu leven we volgens de intelligentsia nu in het Antropoceen. Het Antropoceen is het tijdvak waar aarde en atmosfeer de gevolgen ondervinden van menselijke activiteiten als industrialisering. Maar volgens Gray kunnen we langzamerhand ook afscheid nemen van het Antropoceen. Het is namelijk heel goed mogelijk dat de mens zelf uiteindelijk het veld zal ruimen.

Achter pleidooien voor een beter of schoner leven met een glanzende toekomst staan steevast repressie en liquidatie

Energietransitie als hersenschim

Het Antropoceen levert enorme problemen op. Om elektriciteit op te slaan, heb je batterijen nodig, waarvoor onder meer lithium, nikkel en kobalt nodig is. Dat betekent delving van grondstoffen op ongekende schaal. Gray ziet de transitie naar hernieuwbare energie in het Westen als een *hersenschim*. Een volledige afbouw van fossiele grondstoffen betekent geopolitiek het einde van staten als Saoedi-Arabië, Iran en Rusland. Met als gevolg anarchie, gevoed door etnische en sektarische groepen, en massamigratie.

In feite is zijn hele boek één erudiete geopolitieke analyse. Hobbes is voortdurend aanwezig. Oorlog blijft een kernthema. Een adembenemend boek.

*John Gray, **The New Leviathans, Thoughts after Liberalism**, Penguin Random House UK 2013, 179 pp.*

Arie Graafland is emeritus-hoogleraar aan de TU Delft. Hij schrijft regelmatig voor *Wynia's Week*, vooral over non-fictie boeken.

Wynia's Week verschijnt 104 keer per jaar met even onafhankelijke als broodnodige berichtgeving. De donateurs maken dat mogelijk. [Doet u mee?](#) Hartelijk dank!